

Ярослав ТАРАС (Львів)

ГЕНЕЗА ВЕРХУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ ДЕРЕВ'ЯНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Як у всьому світі, так і в Україні на перших етапах розвитку архітектури влаштування покрівлі над спорудою було важливою проблемою будівельної діяльності*. За Л. Альберті, “дах за своєю природою серед усіх споруд у смертних був першим, який робили для спокою, не можна заперечувати, що заради даху винайдені не тільки стіни, а все разом зі стінами”¹. З цією думкою погоджується Д. Барбаро, вказуючи: “коли збудують дах, постає реальність та мета, заради якої будували дім”².

Дахи, верхи над спорудою посідали особливе місце у слов'янському будівництві³. Про це свідчить вся історія нашого будівництва. Пізньопалеолітичне житло було округлої чи овальної форми, у вигляді купола, виконаного з кісток тварин (мамонта, бізона тощо), обтягнутих шкірою⁴. У часи мезоліту наземне житло також було круглої або овальної форми, по периметру ставилися дерев'яні стовпи, верх перекривався просторовою каркасною конструкцією, вкритою очеретом, шкірою чи іншими легкими матеріалами. Пізніше з'являються верхи муровані, зрубні, різної форми та конструкції.

* Під дахом ми розуміємо верхню частину будівлі, що служить її покриттям. Термін *дах* прийшов до нас пізно, він запозичений через польську мову з німецької (*dach*). У XVI ст. означав верхню частину будь-якої будівлі. З часом термін втрачає своє первісне значення і починає означати весь замкнутий простір – горище. Під *верхом* ми розуміємо найвищу частину споруди, завершену шатром, банею, розвинуту по вертикалі. Термін відомий із княжих часів. Верх не відокремлювався перекриттям від внутрішнього простору. Він стає визначальним у розробленні об'ємно-планувального вирішення дерев'яних і мурованих церков. Плоска стеля, по сволоках перекрита дахом на кроквах, в Україні з'явилася пізніше. До речі, в доробку Б. Якимовича є два цінні ілюстровані видання, які мають особливе значення для розвитку і функціонування сучасної дахової термінології: Довідник. Спадисті дахи. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2000. – 116 с. та Довідник. Спадисті дахи. Черепиця. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2002. – 328 с.

¹ Альберті Л. Б. Десять книг о зодчестве. – Москва, 1935. – Кн. 2. – С. 34.

² Барбаро Д. Комментарий к десяти книгам об архитектуре Витрувия. – Москва, 1938. – С. 394.

³ Bachmann A. Dach w słowiańskim budownictwie ludowym // Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie. – Lwów, 1929. – Zesz. I. – S. 16–19.

⁴ Лидопличко И. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – Киев: Наукова думка, 1969.

Про первинність верху свідчать хати з дахом на пристінних стовпах, що збереглися в українців Карпат у Старосамбірському районі*. Про те, що дах був важливою складовою будівлі, свідчить термінологія. Термін відомий в Україні з XVI ст., запозичений з німецької мови. “Dach” буквально означав “тесля”⁵. Давньоверхньонімецький термін “dah” споріднений з литовським “stógas” – дах, латвійським “tego” – крию, покриваю, пізньослов’янським “stogъ” та українським “стіг”, що означає округле або чотирикутне завершення соломою, снопами хлібних злаків тощо⁶. Важливість цієї частини будівлі відображена в етимології багатьох слів.

Будівництво на українських етнічних територіях від давніх часів також пов’язане з вирішенням верхньої частини будівлі, на це вказують терміни *курінь, колиба, колимага, комора, клуня, кліть*. Найпростішою житловою спорудою був курінь, що мав перекриття у вигляді намету⁷. Про давність використання перекриття цього типу для житла вказує слово *колиба*. За різними джерелами, воно має спільне балканське, карпатобалканське, палеобалканське походження, є запозиченням із балканського індоєвропейського мовного джерела⁸, має паралелі в болгарській (колиба), румунській (coliba), албанській (kaliba) мовах, використовується в значенні *намет, куц, шатро*⁹. За І. Срезневським, цей термін пов’язаний з язичництвом і означає ритуальну їжу – *кóливо* (поминальна кутя – грец. *κόλλυβον*). “И жертва и колива в празнованиях и в календах” пов’язані з язичницькими святилищами¹⁰, які за зразком у селі Грудок були ротондального типу, мали посередині вогнище, були перекриті шатровим конічним верхом з отвором для відводу диму¹¹. Цей тип будівлі зберігся до сьогодні в пастухів Українських Карпат і отримав назву від типу язичницької будівлі – колиба. Збереженню терміна сприяло те, що в цьому регіоні довго існувало двовір’я. Таке зіставлення

* Хата, в якій дах формується на основі чотирьох пар стовпів, встановлених при поздовжніх стінах у місцях перехрещення вуглів зрубу та при випусках вуглів сінешних стін. Стовпи (сохи) встановлені на відстані 5–15 см від стіни, нахилені в бік стін, закопані в землю, згори чи по периметру пов’язані платвами. Крокви даху врубували в поздовжню платву, що брала на себе навантаження і передавала на чотири пари стовпів. Вона одержала такі назви: “хата в хаті”, “хата в вуглах, а зруб на слупах”, “халуца на слупах”, “сліпі слупи”, “верх на слупах”, “скриня в вугла, а дах на слупах” тощо. Це конструктивне вирішення презентує архаїчне будівництво, коли дах над головою був первинним (*Радович Р.* Хата з дахом на пристінних стовпах (За матеріалами Старосамбірського району) // Народознавчі зошити. – 2001. – Зош. 3. – С. 539–542; *Його ж.* “Хата в хаті”, або житло з дахом на пристінних стовпах // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 705–727; *Його ж.* Традиційне житло Старосамбірщини // Старосамбірщина: Альманах. – Львів, 2001. – С. 51–57).

⁵ *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: В 4 т. – Москва: Прогресс, 1964–1973. – Т. IV. – С. 50.

⁶ Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Київ: Наукова думка, 1985. – Т. 2. – С. 15.

⁷ *Фасмер М.* Этимологический словарь... – Т. II. – С. 425.

⁸ *Нарознак В. П.* Палеобалканские языки. – Москва, 1978; Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – Москва: Наука, 1974–1981. – Вып. 1–8.

⁹ *Дяченко Г.* Словарь церковнославянского языка. – Москва, 1900. – С. 258.

¹⁰ *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка: В 3 т. – Санкт-Петербург, 1893. – Т. 1. – Стлб. 1251.

¹¹ *Заверняев Ф. М.* Почепское селище // МИА. № 160. Новое в зарубинецкой культуре. – Москва, 1969. – С. 88–118.

правомірне та підтверджується дослідженнями Б. Рибаківа¹². У нашому випадку також становить інтерес слово *колимага* (*колимог, колимаг*), яке в українській мові означає *віз, намет, шатро*, в інших – лише *віз*. Ми, всупереч М. Фасмерові, повинні погодитися з І. Срезневським, що це слово запозичене із середньогрецької мови й означає *купол, наметова покрівля*¹³, та Банг-Габайном, за яким воно запозичене з давньотюркського *külüngü* – *судно, корабель*¹⁴. Наметова покрівля відома віддавна. Ібн-Даст писав, що “в земле словянь холодъ бывает до того силенъ, что каждый изъ нихъ выкапывает себе погребъ, который покрывает деревянную остроконечную крышею, какія видимъ на христiанскихъ церквахъ”¹⁵.

З викладеного бачимо, що в найпростіших будівельних спорудах, транспортних засобах домінував верх у вигляді намету, оболонки. Необхідно вказати, що ця форма покриття відобразилася у спорідненому слові *стіжок*, яке литовською мовою (*stógas*) означає *покрівля*, давньоіндійською (*sthápati*) — *укривати*, грецькою (*στέγω*) і латинською (*tegō*) – *покривати*¹⁶.

Особливе значення для вивчення українського будівництва має термін *комора*. Не будемо детально аналізувати етимологію цього слова¹⁷; вважається, що це давнє запозичення з грецької або латинської мов¹⁸; дуже давнє запозичення праслов'янського періоду з грецької¹⁹; “старе запозичення з грецької”²⁰, “догрецької”²¹, “не запозичення, а спадок до елліністичних, а саме так званих яфетичних племен”²². Важливим для нас є те, що грецьке *katara* означає *склепіння, склепінчасте приміщення, балдахін* і пов'язане з особливостями конструктивного вирішення верху над зрубним або мурованим об'ємом, який мав поліфункціональне призначення, використовувався для скарбниць, палат, спалень, башт тощо.

Широке використання впродовж багатьох сторіч без особливих планувально-конструктивних змін зрубного об'єму, який мав завершення у вигляді *комори* (наметового рубленого верха) для зберігання зерна, цінного господарського реманенту, призвело до того, що первісне значення терміна *комора* (склепіння) втрачається, його з часом переймає функція, яка найдовше закріпилася за цією просторовою одиницею – зберігання.

У ширшому означенні низки приміщень, які мали в основі наметове зрубне перекриття, вживався термін *кліть*. У сербо-хорватській мові він означав *курінь*,

¹² Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси. – Москва: Наука, 1988. – С. 124–125.

¹³ Срезневский И. И. Материалы для словаря... – Т. 1. – Стлб. 1252.

¹⁴ Bang-Gabain. Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Vissenschaften // Philos.-hist. Klasse. – 1931. – S. 484.

¹⁵ Уваров А. С. Об архитектуре первых деревянных церквей на Руси // Труды II археологического съезда в Петербурге. – Санкт-Петербург, 1876. – Вып. I. – С. 9.

¹⁶ Фасмер М. Этимологический словарь... – Т. III. – С. 3.

¹⁷ Етимологічний словник української мови... – Т. 2. – С. 540; Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура: Ілюстрований словник-довідник. – Львів, 2006. – С. 217–218; Мосенкіс Ю. А. Трипільський прасловник української мови. – Київ: НДІТІАМ, 2001. – С. 45.

¹⁸ Март Н. Я. Избранные работы. – Ленинград: ОГИЗ, 1933–1937. – Т. 5. – С. 401.

¹⁹ Фасмер М. Этимологический словарь... – Т. II. – С. 305.

²⁰ Там же.

²¹ Откупщиков Ю. В. Догреческий субстрат. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988. – С. 3.

²² Мосенкіс Ю. Л. Трипільський прасловник... – С. 32.

комора, хижка, у готській – *намет*, праслов'янській – *хата, комора, хижка*²³. Етимологічний аналіз показав, що з коморою пов'язане склепінчасте рублене перекриття, а з кліттю — “просторово-конструктивна одиниця організації закритого простору, де стіни, дах і верхи виконуються зрубними у вигляді двосхилого *накоту* або чотирихилого рубленого намету”²⁴. Ця зрубна споруда масово побутувала в давньоруську добу, відома всім слов'янам, найбільшого поширення набула в народній архітектурі Білорусії, Росії та Скандинавських країн. Полісся зберегло її в ранній недовіршеній формі²⁵, найбільшого розвитку вона отримала в українському сакральному будівництві.

У нашому випадку також важливо розглянути термін *корабель*, який широко використовували візитатори в XVIII ст. і дослідники церков у XIX – на початку XX ст., коли вони описували одно-, триверхі церкви. Його часто вживали в наукових працях Д. Антонович, Ю. Сіцінський, В. Щербаківський, М. Драган, В. Залозецький та інші. Так, Д. Антонович, досліджуючи українське мистецтво, писав, що “звичай будувати короткі кораблі ще в добу романську, зберігся і в Готицькому будівництві на Україні... і тому плани короткокораблевих готицьких церков здебільшого майже квадратів, як це спостерігається і в Богоявленській церкві в Острозі”²⁶.

Для нас не є переконливим пояснення, що спочатку кораблем називали вірних, а пізніше ця назва перейшла до середньої, поздовжньо-орієнтованої частини базиліки храму, і що перенесення терміна *корабель* (*navis* – судно, великий човен) на наву пов'язане з Всесвітнім потопом, із човном Ноя, на якому врятувалися вірні²⁷. Таке пояснення науково не обґрунтоване, воно продиктоване бажанням перенести певні історичні події християнства на сакральну споруду. У Середньовіччі плавальні засоби у приморських народів стали частиною їхнього життя, місцем постійного проживання. Накопичений у будівництві плавальних засобів досвід був перейнятий для спорудження житла та сакральних споруд. У Північній Європі у V–X ст. будували дерев'яні будинки довжиною від 14 до 30 м, шириною 6–8 м у вигляді великого перевернутого човна²⁸. Вождів ховали у великих човнах²⁹. Конструктивні вирішення корабля стали основою скандинавського житлового та сакрального будівництва, формування готичного стилю. На зв'язок між плавальним засобом і сакральною архітектурою вказує також французький термін *неф*, який первинно означав високобортний корабель, і латинський термін

²³ Детально про кліть див.: *Тарас Я. М.* Українське сакральне будівництво // Народознавчі зошити. – 2000. – № 4. – С. 739–740; *Його ж.* Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник. – Львів, 2006. – С. 206–208.

²⁴ *Тарас Я. М.* Квадрат і кліть у планувальній структурі церков українців Карпат // Народознавчі зошити. – 1999. – Зош. 3. – С. 416.

²⁵ *Верговський С. В.* Давнє народне будівництво українського та білоруського Полісся // Народна творчість та етнографія. – 1979. – № 2. – С. 74.

²⁶ *Антонович Д.* Скорочений курс історії українського мистецтва. – Прага: Український університет, 1923. – С. 55.

²⁷ *Мокрий В.* Церква в житті українців. – Львів; Краків; Париж: Просвіта, 1993. – С. 12–13.

²⁸ *История крестьянства в Европе: В 3 т. – Москва: Наука, 1985. – Т. 1: Эпоха феодализма. – С. 60–61.*

²⁹ *Strzygowski J.* Heidnisches und christliches um das Jahr 1000. – Wien: Krystall-Verlag, 1926. – S. 23, 156–162. Abb. 3, 18–27.

navis – корабель. Пізніше терміни *неф*, *нава* перейдуть до поздовжньої частини базилики та середньої частини святині.

Варто підкреслити, що конструктивні вирішення транспортних засобів вплинули на весь подальший розвиток архітектури Західної Європи. Розглянута низка термінів також свідчить, що всі споруди в давнину мали наметові, обolonчасті перекриття, які незалежно від конструкції (каркасної, зрубної), були відкриті в інтер'єрі.

Багатовікове стійке використання обolonчастої конструкції, яка “висіла у повітрі”, насамперед було пов'язане із сакралізацією простору під нею, про що свідчить вислів українців Карпат “верх на зразок неба”. Коріння цього явища сягає ямної культури, коли “ями, катакомби тощо, тісно асоціювалися з уявленнями про землю, тоді як перекриття – з уявленням про небо”³⁰. Воно також пов'язане з культом предків, де над могилою покійника вимагалось мати повітряний простір. За В. Ерманом, це співвідноситься з індоарійською концепцією “посудини Матарішвана” – повітряного простору³¹. У могильних спорудах, які влаштовувалися в ґрунтових ямах, ставився зруб 3–4-х брусів або колод, на вуглах закріплених пазами, перекритий наметовим верхом, що імітував небо³². Символічний зміст неба в ямній культурі досягався навіть створенням подвійного перекриття над могилами³³. Не тільки могили, ями, а й звичай класти покійників у видовбані колоди, який побував на межі середньої та пізньої бронзи³⁴, вимагав робити верхню частину колоди у вигляді склепінчастої покривки³⁵, що символізувала гріб-домовину, яка завершувалася небом.

Піддаховий простір був особливо сакралізований у дохристиянську добу, коли храми були місцем перебування Бога. На основі дослідження святилища селища Грудок та вишивок Б. Рибаків дійшов висновку, що храми в дохристиянську добу мали верх над головою богині у вигляді зрізаного конуса, що символізував небосхил³⁶.

Те саме ми побачимо в християнському сакральному будівництві, в якому вимагалось мати над вітварем, престолом сінь – круглий куполоподібний верх (купол), що опирався на колони та стовпи і нагадував престол – гріб, місце покладання Ісуса Христа³⁷. Цей верх символізував небо. У перших християнських церквах “поверх святого престолу висіло небо із золотистої тканини”³⁸. Вимоги до вітваря визначили його організацію у вигляді апсиди (перекриття півкуполом або зімкнутих півсклепінням) та вимогу мати “купол над престолом, підтримуваний

³⁰ Шилов Ю. А. Прародина Ариев. История, обряды и мифы. – Киев: СИНТО, 1995. – С. 516.

³¹ Ерман В. Г. Очерк истории ведийской литературы. – Москва, 1860. – С. 137, 211.

³² Зрубна культура // Словник-довідник з археології. – Київ: Наукова думка, 1996. – С. 94–95.

³³ Шилов Ю. А. Прародина Ариев... – С. 539.

³⁴ Прякин А. Д., Беседин В. И. О выделении воронежской культуры эпохи бронзы // Советская археология. – 1988. – № 3. – С. 21–36.

³⁵ Котович В. Г., Котович В. М., Магомедов С. М. Северный Кавказ в древности и древние века. – Москва, 1980. – С. 44–50.

³⁶ Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси... – С. 125–126.

³⁷ Христианство. Энциклопедический словарь: В 2 т. – Москва: Большая Российская Энциклопедия, 1993. – Т. I. – С. 729.

³⁸ Там само.

колонами”, що отримав назву *киворій* і має синонім *піднебесне*³⁹. Є всі підстави вважати, що спочатку вітвар мав верх у вигляді *неба*, пізніше перекриття *небом* розповсюдилося на наву й бабинець. Приклади перекриття *небом* тільки вітвара та нави ми маємо в старих церквах Галичини: сс. Мужилівичі (1600), Данильче (XVII ст.), Кавчий Кут (XVIII ст.), Потелич (перша пол. XVI ст.)⁴⁰. Сумніви, які висловлюються щодо відсутності зв'язку між німецьким “Himmel” (а правильніше готським *himins* (небо)) та *katara* (склепіння)⁴¹ підтверджуються українськими джерелами, де звод, баня над навою, вітварем, киворій, півциркулярне склепіння печі ще сьогодні в народі називають *небом*. За дослідженнями Б. Гнедовського перекриття *небом* посідало важливе місце в давньоруському дерев'яному будівництві⁴². Сакралізація сферичних верхів призвела до того, що термін *колимаг* (шатро) порівнюється з терміном *храм*⁴³.

Оскільки ми раніше торкнулися поховань, доцільно розглянути термін *mogyla*, який за “Етимологічним словником української мови” є праслов'янським терміном, що означає *пагорб, могила, курган, панівне місце*⁴⁴, а за І. Калужською – походить від спільного балканського субстрату⁴⁵, може бути порівняний з румунським *tagura* (пагорб, могила), албанським *tagulle* з тим самим значенням.

Цей термін від давніх часів вживався в Карпатах у значенні пагорба, гори, високого місця, можливо, і могили. Так, у Старосамбірському р-ні Львівської області є гора Магура, на якій у дохристиянські часи було святилище, а в XI–XIII ст. – давньоруське городище. Термін *mogylla* через зв'язок з українським *магура*, має ще одне зближення, яке М. Фасмер визначає через “семантичні міркування недоцільним порівнювати з грецьким *megaron* “зал, свята святих (у храмі)”, *тегага* (множина) “печери” та з авестійським *тага* – тріщина в землі, печера”⁴⁶. У нашому випадку ми підтримуємо гіпотезу Шарпантьє та С. Младенова, які вважають це порівняння доречним⁴⁷. По-перше, *мегарон* – найдавніше грецьке житло з вогнищем і вхідним портиком – став основою перших храмів, які були одночасно сакральними спорудами та могилами. По-друге, давній зміст *могили* (“потоїбичне житло”)⁴⁸ простежується в будівництві багатьох гробниць, особливо дольменах, де існує символіка дому – загробного життя⁴⁹.

Правильність нашої позиції також підтверджує те, що семантика житла в могилах простежується до сьогодні. Ще й тепер у Молдові, в Україні вживають

³⁹ Пуряєва Н. Словник церковної обрядової термінології. – Львів: Свічадо, 2001. – С. 64.

⁴⁰ Драган М. Українські дерев'яні церкви: В 2 ч. – Львів, 1937. – Ч. 1. – С. 78–79; Ч. 2. – С. 76–77.

⁴¹ Етимологічний словник української мови... – Т. 2. – С. 540.

⁴² Гнедовский Б. В. К вопросу о происхождении перекрытия небом в древнерусском деревянном зодчестве // Культура средневековой Руси. – Ленинград, 1974. – С. 126–130.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Етимологічний словник української мови... – Т. 2. – С. 634–635.

⁴⁵ Калужская И. А. Проблема автохтонных элементов румынского языка // Славянское и балканское языкознание: Античная балканистика и сравнительная грамматика. – Москва: Наука, 1977. – С. 135.

⁴⁶ Фасмер М. Этимологический словарь... – Т. II. – С. 634–635.

⁴⁷ Там само. – С. 635; Младенов С. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. – София, 1941. – С. 105.

⁴⁸ Столяр А. Д. Мариупольский могильник как исторический источник // Советская археология. – 1955. – Т. XXII. – С. 34, 53.

⁴⁹ Шилов Ю. Прародина Ариев... – С. 514.

термін *домовина* у значенні гробу, він присутній у могильних спорудах в ямній⁵⁰, зрубній⁵¹ археологічних культурах. Цей архаїзм особливо довго затримався в українців Карпат, де домовину робили з віконцем.

Викладене свідчить, що світосприймання українців здійснювалося через замкнений простір – інтер'єр хати, храму, домовини, могили. Таке світосприймання вимагало мати не плоске перекриття, а оболончасте, на зразок *неба*. Воно продиктувало подальший розвиток нашого сакрального будівництва, призвело до того, що ми маємо в українських церквах повну відповідність між інтер'єром і екстер'єром.

Про важливість в українському житті просторового перекриття вказує низка слів, що починаються на “ко”: *курінь* (*корінь*), *колиба*, *комора*, *корабель*, *колимаг* (*храм*). Їхнє утворення пов'язане з оболончастим або склепінчастим конструктивним вирішенням верху споруди, засобу пересування. В основі творення слів, що починаються на “ко”, “ку”, “ка” – *короб*, *кошара*, *кора*, *кош*, *корито*, *ковчег*, *кодман*, *корзина* (склепіння над пивницею), *кущ*, *купол*, *каплиця* та ін. – також лежить просторова оболончаста або склепінчаста форма. Від подібності форми до півкола, кола, циліндра, кулі походять слова *кружало*, *крашанка*, *коко*, *кокошник*, *коло*, *кіл*, *колач*, *ковбаса*, *колоб*, *коморг* (глиняний глечик), *ковпак*, *колода*, *копа*, *кошик*, *коровай* тощо⁵².

Про те, що склад “ко” є основою багатьох слів, пов'язаних зі сферичною, циліндричною або формою кола і півкола, свідчить багато термінів інших народів. Так, у тюркських народів “ко” – *небо*; у мові трипільської культури *корус* – шолом, бойова шапка; у вавилонян *комара* – дугоподібно перекритий об'єкт⁵³. Усе це вказує на те, що в основі слів на “ко” лежать давні терміни, що походять від асоціювання та пов'язування їхньої форми з небом.

Важливість верхньої частини будівлі в житті людства зумовила її сакралізацію. Про це свідчать давні форми слів, що починаються також на “к”. У доіндоєвропейських і арійських мовах форма “к” була причетна до творення слів зі значенням “божественності”, в арійських мовах у визначенні царів, а у слов'янських з'явилась в означенні слів *князь*, *корона*, *ктитор* тощо.

Велика кількість слів, що утворилися від ознаки кола, півкола, кружала, оболонки, свідчить, що українське будівництво в часи свого зародження не знало плоского перекриття, користувалось об'ємними формами завершення споруд, не використовувало плоских стель, на що вказують візитаційні записи XVIII ст. Вони відзначають, що церква в с. Олеша “w ołtarzu i babińcu bez sufitu”, в с. Бранівка “per modum szory bez rowały”⁵⁴, у с. Рудники “bez rowały”, тут церкви були без *повали*, *суфіту* (стелі)⁵⁵.

⁵⁰ *Иванов С. В.* О конструктивных особенностях погребной ямной культуры // Актуальные проблемы историко-археологических исследований: Тез. докл. – Киев, 1987. – С. 59–60.

⁵¹ *Круглов А. П., Подгаецкий Г. В.* Родовое общество степей Восточной Европы // ИГАИМК. – 1935. – Вып. 119. – С. 131–134.

⁵² Етимологію вказаних вище слів див.: Етимологічний словник української мови... – Т. 2. – 570 с.; 1989. – Т. 3. – 552 с.

⁵³ *Фасмер М.* Этимологический словарь... – Т. II. – С. 227.

⁵⁴ Генеральна візитація Галицького крилосу Львівської єпархії 1753–1757 рр. // Національний музей у Львові. – Ркл. 18. – Арк. 32. Цит. за: *Драган М.* Українські дерев'яні церкви... – Ч. 1. – С. 33.

⁵⁵ *Visitatio Generalis Diaecesis Leopoliensis et guidem primo Zarvanicensis, Zavołoviensis...* [Львів, 1759–1760] // Національний музей у Львові. – Ркл. 20. – Арк. 71–72.

Висновки

1. Символічне уявлення про створення світу, наявність каркасної оболончастої конструкції, створеної з кісток, дерева, шкіри, очерету, були основою, на якій виробився у зрубі новий тип просторового склепінчастого перекриття у вигляді двосхилого *намоту* або чотирихилого рубленого *намету*. Цей тип перекриття споруди, створений технологією тисячолітнього будівництва на основі дерева, використовувався для споруд різного функціонального призначення, найдовше зберігся в українському сакральному, житловому та господарському будівництві. Західна Європа на основі досягнень у будівництві плавальних засобів у Середньовіччі почала переходити на стовпові (фахверхові) конструктивні вирішення, кроквові дахові системи, які обумовили й подальший розвиток її дерев'яної архітектури.

2. Неправомірно “розглядати як головний прототип” дерев'яних храмів найпростішу наметову рублену комору, башту, каплицю, клуню тощо. Усі вони різні за функціональним призначенням, але у своїй планувальній і конструктивній суті однакові й різняться лише розмірами в плані і по висоті. Підвалинами українського дерев'яного будівництва необхідно вважати склепінчасте рублене наметове перекриття – *комору*, яке разом зі стінами склало завершену об'ємно-конструктивну одиницю – *кліть*, що стала основою всього українського дерев'яного будівництва, яке тривалий час не знало плоского перекриття та даху на кроквах.

3. Склепінчасті дерев'яні перекриття були настільки вагомими у використанні для різних приміщень, що їхня просторово-конструктивна ознака стала основою формування багатьох слів: *колиба*, *колимага*, *комора*, *кошара*, *ковчег*, *кош*, *корито* тощо. Про зв'язок цих слів свідчить не тільки однакове конструктивне вирішення верху, а й їхня етимологія, в основі якої чітко простежується єдине словотворення – просторова форма на зразок неба (*намет*, *шатро*, *купол*, *склепіння*, *верх*).

4. Винахід дерев'яного зрубного зводу, його сакралізація окреслили весь подальший розвиток українського церковного будівництва; визначили, що його провідною темою протягом тисячоліття стає розроблення на основі намету різних типів зрубних верхів; потребу мати досконалий інтер'єр та його повну відповідність з екстер'єром; зумовили власний розвиток українського сакрального будівництва, яке не має прямих аналогів у будівельному мистецтві Європи та світу. Створення наметових зрубних завершень стін, а пізніше на їхній основі багатозаломних верхів відбулося в будівельній культурі України.

5. Існування в українській мові будівельних термінів, що пов'язані зі склепінчастим перекриттям простору над будівлею, коріння яких сягає догрецьких, доіндоєвропейських, грецьких, дослов'янських джерел, вказує, що на теренах України існувала давня будівельна культура, тому не виправданим є пошук джерел українського будівництва на Сході чи Заході, Півночі чи Півдні.